

Andrzej Fortuna

Instytut Automatyki Politechniki Śląskiej

MIKROKOMPUTEROWE WSPOMAGANIE ANALIZY PRZYCZYN ZDARZEŃ LOSOWYCH. *

Streszczenie. W pracy opisano pakiet programów służących do wspomaganie analizy przyczyn zdarzeń, poprzez analizę ich częstości (intensywności). Przedstawiono model matematyczny systemu składającego się ze zbioru obiektów, oraz powiązanych z tym zbiorem zdarzeń o określonych przyczynach oraz zaproponowano dwa algorytmy przetwarzania danych. Oprogramowanie zrealizowano w oparciu o technikę relacyjnych baz danych.

1. Wstęp

W wielu dziedzinach badań występuje problem poszukiwania przyczyn zaistniałych zdarzeń, szczególnie w odniesieniu do awarii, uszkodzeń, itp. Charakterystyczną cechą problemu jest w dużym stopniu jednolitość algorytmów przetwarzania danych, natomiast cechą odróżniającą są odmienne struktury danych, wynikające z odmienności opisu problemu.

W artykule przedstawiono propozycję uniwersalnego narzędzia informatycznego, zbudowanego w oparciu o zaprezentowany w pracy model matematyczny, które wspomaga przeprowadzenie analizy i które jest niezależne od cech i atrybutów badanych obiektów i zdarzeń.

Opis problemu tworzony jest przez użytkownika oprogramowania, w którym wymaga się jedynie jednorodności analizowanych obiektów w sensie ich opisu (czyli struktur danych opisujących te obiekty) i powiązanych z nimi zdarzeń. Przyjęto założenie, że w skład opisu pojedynczego zdarzenia wchodzi zawsze:

- przyczyna jego wystąpienia,
- element obiektu, z którym powiązane jest zdarzenie.

Tak zdefiniowany minimalny opis zdarzenia określa obszar zastosowań oprogramowania do zadań, w których każde zdarzenie jest determinowane określoną przyczyną, a stopień pewności takiego twierdzenia wynosi 1. Analiza częstości (intensywności) występowania tego typu zdarzeń prowadzona post factum dotyczyć może analizy zdarzeń w powiązaniu z cechami opisu obiektów i zdarzeń.

Przykładami tego typu analizy może być np.:

* Praca finansowana w ramach programu RRI-14

- analiza przyczyn uszkodzeń (zdarzeń) pewnej klasy urządzeń (obiektów) w zależności od charakterystycznych cech (parametrów) obiektów i cech uszkodzeń.
  - analiza zachorowalności na badaną chorobę wśród ankietowanej grupy pacjentów (obiektów) w zależności od ich indywidualnych cech. itp.
- Inne aplikacje wraz z przykładami analizy zaprezentowano w [1].

2. Opis matematyczny.

Przedmiotem analizy jest system o następujących własnościach :

- a. Istnieje zbiór obiektów O jednorodnych, tzn. takich, które można opisać za pomocą skończonego zbioru cech C^O o dowolnych wartościach.

$O = \{o_i\}_{i=1..L_o}$	- zbiór obiektów,
o_i	- i-ty obiekt w zbiorze O ,
L_o	- liczba obiektów,
$C^O = \{c_k^O\}_{k=1..L_c^O}$	- zbiór cech opisu obiektu,
c_k^O	- k-ta cecha opisu obiektu w zbiorze C^O ,
L_c^O	- liczba cech opisu obiektu ze zbioru O .

- b. Każdemu obiektowi o_i może zostać przyporządkowany zbiór zdarzeń losowych Ω^i , który również można opisać za pomocą skończonego zbioru cech C^{Ω} ; suma wszystkich zbiorów Ω^i tworzy zbiór zdarzeń losowych Ω .

$\Omega^i = \{\omega_j^i\}_{j=1..L_{\omega}^i}$	- zbiór zdarzeń powiązanych z obiektem o_i ,
ω_j^i	- j-te zdarzenie, związane z obiektem o_i ,
L_{ω}^i	- liczba zdarzeń związanych z obiektem o_i ,
$\Omega = \{\omega_j\}_{j=1..L_{\omega}}$	- zbiór zdarzeń losowych,
ω_j	- j-te zdarzenie w zbiorze zdarzeń Ω ,
L_{ω}	- ogólna liczba zdarzeń,
$C^{\Omega} = \{c_k^{\Omega}\}_{k=1..L_c^{\Omega}}$	- zbiór cech opisu zdarzenia,

c_k^Ω - k-ta cecha opisu zdarzenia,

L_c^Ω - liczba cech zdarzeń.

$$c. \quad \bigcup_{i=1}^{i=L} \Omega^i = \Omega$$

tzn. nie istnieje takie zdarzenie, które nie jest powiązane z żadnym obiektem ze zbioru O .

$$d. \quad \forall i \forall k \quad \Omega^i \cap \Omega^k = \emptyset,$$

tzn. nie istnieje zdarzenie w zbiorze Ω związane więcej niż z jednym obiektem.

e. Zbiór cech opisu zdarzenia C^Ω składa się z co najmniej dwóch elementów, które zawsze występują w opisie zdarzenia:

- przyczyna - cecha opisu charakteryzująca przyczynę zajścia zdarzenia,
- element - cecha opisu charakteryzująca dowolną część obiektu, która jest powiązana ze zdarzeniem.

f. Istnieje skończony zbiór przyczyn występowania zdarzeń

$$P = \langle p_i \rangle_{i=1..L_p}$$

p_i - i-ta przyczyna zdarzenia,

L_p - liczba przyczyn.

g. Istnieje skończony zbiór elementów, które określają składowe części obiektu

$$E = \langle o_i \rangle_{i=1..L_o}$$

o_i - i-ty element obiektu,

L_o - liczba elementów.

h. Każdemu obiektowi o_i może zostać przyporządkowana pewna liczba dodatkowych zbiorów danych D^{ij} , opisanych zbiorem cech C^j [1]

$$D^{ij} = \langle d_k^{ij} \rangle_{k=1..L_d^{ij}}$$

d_k^{ij} - k-ty element j-tego zbioru dodatkowych danych dla obiektu o_i .

L_d^{ij} - liczba elementów zbioru D^{ij} dla obiektu o_i .

$$C^j = \langle c_k^j \rangle_{k=1..L_c^j}$$

c_k^j - k-ta cecha dodatkowego j-tego opisu obiektu,

L_c^j - liczba cech j-tego opisu,

$D^j = \langle d_k^j \rangle_{k=1..L_d^j}$ - zbiór zawierający dodatkowy j-ty opis dla wszystkich obiektów ze zbioru O ,

d_k^j - k-ty element zbioru D^j .

L_d^j - liczba cech dodatkowego j-tego opisu.

Podobnie jak w przypadku c i d spełnione muszą być warunki

$$\forall_j \bigcup_{i=1}^{i=L} D^{ij} = D^j \quad \text{oraz} \quad \forall_i \forall_k \forall_j D^{ij} \cap D^{kj} = \emptyset.$$

3. Sformułowanie problemu

3.1. Struktury danych

Dla opisanego w p.2. systemu, zgodnie z uwagami zamieszczonymi we wstępie opracowania, zadanie analizy postanowiono rozdzielić na dwie zależne od siebie części:

- A. zadanie formułowania opisu systemu,
- B. zadanie ewidencjonowania (gromadzenia) danych i ich analizy.

Ad A. Formułowanie opisu systemu

Formułowanie opisu systemu, zgodnie z modelem matematycznym przedstawionym w punkcie 2, obejmuje :

- określenie C^o , czyli zbioru cech opisujących obiekt,
- określenie C^{Ω} , czyli zbioru cech opisujących zdarzenie,
- określenie C^j , czyli J zbiorów cech opisujących dodatkowe właściwości obiektu (gdzie wymaga tego specyfika problemu [1]),
- utworzenie zbioru P zawierającego wszystkie występujące w problemie przyczyny zdarzeń,
- utworzenie zbioru E zawierającego wszystkie wymagane elementy obiektów, z którymi mogą być powiązane zdarzenia.

Ad B. Ewidencjonowanie danych

Ewidencjonowanie danych obejmuje następujące funkcje:

- tworzenie zbioru obiektów O ,

$$V_i^O = \langle v_{ki}^O \rangle_{k=1..L}^O \quad - \text{zbiór wartości cech } i\text{-tego obiektu}$$

$$v_{ki}^O \quad - \text{wartość } k\text{-tej cechy } i\text{-tego obiektu}$$

- tworzenie zbioru zdarzeń Ω ,

$$V_i^\Omega = \langle v_{ki}^\Omega \rangle_{k=1..L}^\Omega \quad - \text{zbiór wartości cech } i\text{-tego zdarzenia}$$

$$v_{ki}^\Omega \quad - \text{wartość } k\text{-tej cechy } i\text{-tego zdarzenia}$$

- tworzenie zbiorów D^j opisujących dodatkowe właściwości obiektów, zgodnie z definicją cech dla tych zbiorów.

$$V_i^j = \langle v_{ki}^j \rangle_{k=1..L}^j \quad - \text{zbiór wartości cech } j\text{-tego opisu dla } i\text{-tego obiektu}$$

$$v_{ki}^j \quad - \text{wartość } k\text{-tej cechy } j\text{-tego opisu dla } i\text{-tego obiektu}$$

Powyższe funkcje posiadając charakter ewidencyjny muszą zapewnić :

- a. możliwość definiowania nowego elementu każdego zbioru,
- b. możliwość zmiany wartości cech dowolnego elementu wybranego zbioru,
- c. możliwość usunięcia dowolnego elementu wybranego zbioru,
- d. możliwość przeglądu całego zbioru lub jego części.

3.2. Algorytmy

W pracy jako podstawę analizy proponuje się algorytmy wyznaczania intensywności zdarzeń, które można podzielić na dwie grupy:

1. analizę intensywności zdarzeń dla wskazanego podzbioru obiektów O ,
2. analizę intensywności zdarzeń dla wskazanego podzbioru elementów E i przyczyn P .

Ad 1.

Wielkościami wejściowymi analizy intensywności zdarzeń dla wskazanego podzbioru obiektów są :

- a. podzbiór obiektów O_{kryt} taki, że $O_{kryt} \subset O$, określony przez sformułowane kryterium logiczne, definiujące zbiór dopuszczalnych wartości cech K obiektu

$$K = \langle k_l \rangle_{l=1..L_c^o}$$

k_l - zbiór dopuszczalnych wartości l -tej cechy obiektu.

Przynależność obiektu o_i do O_{kryt} jest definiowana następującą formułą:

$$\forall_{1 \leq i \leq L^o} \quad \forall_{1 \leq l \leq L_c^o} \quad v_{li}^o \in k_l \Rightarrow o_i \in O_{kryt}$$

- b. podzbiór zdarzeń Ω_{var} taki, że $\Omega_{var} \subset \Omega$ określony poprzez sformułowanie kryterium logicznego, definiujące zbiory dopuszczalnych wartości cech W zdarzenia.

$$W = \langle w_l \rangle_{l=1..L_c^\Omega}$$

w_l - zbiór dopuszczalnych wartości l -tej cechy zdarzenia

Podzbiór Ω_{var} definiuje formuła

$$\forall_{1 \leq i \leq L^\Omega} \quad \forall_{1 \leq l \leq L_c^\Omega} \quad v_{li}^\Omega \in w_l \Rightarrow \omega_i \in \Omega_{var}$$

- c. podzbiór $P_z \subset P$,

- d. podzbiór $E_z \subset E$,

- e. funkcja $f(o_i, \omega_j)$ realizująca standaryzację intensywności zdarzeń w zależności od indywidualnych cech obiektu i i zdarzenia; przyjęto założenie, że funkcja ta ma postać:

$$f(o_i, \omega_j) = 1.$$

Dla każdego obiektu o_i spełniającego warunek $o_i \in O_{kryt}$ wyszukiwane są zdarzenia $\omega_j \in \Omega_{var} \cap \Omega$, których przyczyna należy do zbioru P_z , a określony element do E_z , i wyznaczana jest intensywność zdarzeń wg wzoru:

$$N_i = N_i + f(o_i, \omega_j) \quad (1)$$

Zgodnie z uwagą dotyczącą wartości funkcji standaryzującej f powyższy wzór upraszcza się do postaci:

$$N_i = N_i + 1 \quad (2)$$

czyli w tym przypadku intensywność zdarzeń równoważna jest liczbie zdarzeń związanych z i -tym obiektem, spełniających powyższe warunki.

Ad 2.

W funkcji analizy intensywności zdarzeń dla wskazanego podzbioru elementów i przyczyn muszą być określone te same wielkości jak w przypadku

poprzednim. Różnica wynika z przyjęcia innego algorytmu analizy intensywności, w którym nie są rozróżniane poszczególne obiekty, natomiast intensywność zdarzeń jest powiązana z elementami bądź przyczynami zdarzeń.

Dla każdego elementu zbioru $E_x \times P_x$ lub $(P_x \times E_x)$ wyznaczane są obiekty $o_i \in O_{kryt}$ i powiązane z nimi zdarzenia $\omega_j \in \Omega_{var}$ wywołane wskazanymi przyczynami i wyróżniające wskazane elementy obiektów, i wyznaczana jest intensywność zdarzeń według (2).

4. Rozwiązanie problemu

Do rozwiązania formułowania opisu systemu scharakteryzowanego w p.2. wykorzystano relacyjne bazy danych, które w uproszczeniu można przedstawić w postaci tabeli, której kolumny określają cechy obiektu, natomiast wiersze określają kolejne obiekty. Wszystkie zbiory wymienione w p.2. posiadają takie właściwości. Liczba wierszy tabeli (liczba rekordów w bazie) w przypadku zbioru O określa liczbę zdefiniowanych w systemie obiektów L^0 , natomiast kolejne kolumny (pola rekordu) określają cechy obiektów.

Cechy obiektu mogą być wielkościami o charakterze :

- numerycznym - pojemność skokowa silnika, liczba cylindrów, zużycie paliwa, długość odcinka przesyłu danych itp.
- opisowym - nazwa producenta, uwagi eksploatacyjne,
- logicznym - czy silnik był remontowany,
- czasowym - data produkcji, data wymiany oleju itp.

W tak sformułowanym problemie wyróżnia się następujące bazy danych :

1. baza danych zawierająca informacje o analizowanych obiektach, zwana bazą podstawową,
2. baza danych zawierająca informacje o wszystkich zdarzeniach, zwana bazą zdarzeniową,
3. bazy danych zawierające dodatkowe informacje o obiektach, zwane bazami pomocniczymi.

Powiązanie tych baz w spójny system jest realizowane poprzez wyróżnioną, wspólną dla wszystkich baz cechę, która jest wprowadzana automatycznie do struktury każdej bazy.

Opracowany zestaw programów służy do realizacji zadań określonych w p.3. Zgodnie z podziałem funkcji opisanym w tym punkcie opracowane zostały dwa programy o roboczych nazwach INSTAL i OPER, realizujące wskazane tam cele.

Oba programy zostały napisane w języku CLIPPER i skompilowane za pomocą kompilatora CLIPPER'87 firmy Nantucket. Przeznaczone są do uruchomienia na mikrokomputerach klasy IBM PC XT/AT pracujących pod kontrolą systemu operacyjnego MSXPC-DOS w wersji 3.10 lub późniejszej. Wymagają pełnego zakresu pamięci operacyjnej, tj. 640 kB. Do działania

programu niezbędne jest także wyposażenie komputera w dysk twardy o pojemności zależnej od przewidywanej wielkości baz, przeciętnie ok. 2MB. Programy pracują w trybie tekstowym, a więc mogą działać na wszystkich standardowych kartach sterowników ekranu (m.in. CGA, EGA, Hercules). Przystosowane są do współpracy z drukarkami zgodnymi w trybie tekstowym ze standardem IBM/EPSON.

Należy podkreślić, że oprogramowanie ma charakter interaktywny i nie generuje wniosków o stanie systemu w sposób automatyczny, natomiast może dawać szybką odpowiedź na sformułowane zapytania w postaci odpowiednich zestawień oraz wyników analizy intensywności zdarzeń.

LITERATURA

- [1] H.Kowalowski i in.: Sprawozdanie z pracy naukowo-badawczej. "System komputerowego wspomagania analizy częstości zdarzeń losowych." Program RRI-14.
- [2] C.Delobel, M.Adiba: Relacyjne bazy danych. PWN, Warszawa 1989.
- [3] Nantucket Clipper. Reference Manual.

Recenzent: Doc.dr inż.J.Swiątek

Wpłynęło do Redakcji do 1990-04-30.

MICROCOMPUTER-AIDED ANALYSIS OF THE CAUSES OF STOCHASTIC EVENTS

S u m m a r y

A software package for computer-aided analysis of the causes of stochastic events based on the frequency analysis, is presented in the paper. A mathematical model of a system consisting of a set of objects and corresponding set of events with specific causes is given. Two algorithms of data processing are proposed. The software was written using relation databases technique.

МИКРОКОМПЬЮТЕРНЫЙ АНАЛИЗ ПРИЧИН СЛУЧАЙНЫХ ЯВЛЕНИЙ

Р е з ю м е

В работе дано описание компьютерных программ для вспомогания анализа причин явлений, путем анализа их частоты (интенсивности). Дана математическая модель системы состоящей из множества объектов и связанных с этим множеством явлении с определенными причинами. Предложено два алгоритма обработки данных. Опрограммированное реализовано опираясь на реляционных базах данных.